

II BÖLMƏ. MALİYYƏ VƏ İNVESTİSIYA MƏSƏLƏLƏRİ

UOT 657

Orxan Şafa oğlu ŞADMANLI
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,
“Doktorantura mərkəzi”.
E-mail: orxann.93@bk.ru

İCARƏ ƏMƏLİYYATLARI VƏ IFRS 16-NİN GƏTİRDİYİ YENİLİKLƏR

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – Tədqiqatımızın mövzusu IFRS 16 İcarə standartının icarəçilər üçün icarə uçotunu kökündən dəyişdirməsi və bu standartın təfərrüatları və onun gətirdiyi yeniliklərə dair mühasibat uçotunun nümunələrinin verilməsi ilə bağlıdır.

Tədqiqatın metodologiyası - Araşdırılan problemə sistemli və kompleks yanaşma, habelə e-İFRS 16 və İAS 17 icarə standartlarının müqayisəli təhlili, ümumiləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi ilə bağlı metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – İAS 17 və IFRS 16 icarə standartlarının tətbiqləri arasındakı fərqdən dolayı İFRS 16 -nin istifadəsi daha məqsədəuyğundur.

Tədqiqatın nəticələri – IFRS 16-nin tətbiqi ilə daha tez-tez əməliyyat icarəsi olan sənayələr təbii olaraq daha böyük nəticələrlə üzləşəcəklər. İcarənin, xüsusən də audit şirkətlərinin təsirləri ilə bağlı apardıqları araşdırmalarda, əməliyyat icarələrinin kapitallaşmasının təsirlərinə Maliyyə əmsallarının böyük bir hissəsinin əhəmiyyətli dərəcədə təsir etdiyi müşahidə edilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - IFRS 16 qüvvəyə minməzdən əvvəl icarə əməliyyatları balansdan kənar idi. Bu standartla lizinq əməliyyatları balans hesabatına daxil edilir, ona görə də icarə xərcləri Mənfəət Zərəər Hesabatına və Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat daxil edilmir və onlar faiz və amortizasiya adları ilə bildirilir.

Açar sözlər: *Lizinq, Mühasibat Uçotu Standartları, IFRS 16.*

Giriş

Qlobal rəqabət və sürətlə inkişaf edən texnoloji və iqtisadi səbəblərə görə biznesin maliyyə menecerlərinin investisiyalar üçün fond yaratmaq söylərinin artdığı görünür. Müəssisələrin resursları onların fəaliyyətinin davamlılığı üçün kifayət etmir. Bu səbəblərə görə müəssisələr öz fəaliyyətlərini həyata keçirərkən outsorsinqin üstünlüklərindən yararlanmağa üstünlük verirlər. Lizinq xərcləri əsas xərclərdən daha əlverişli olduğundan, lizinq əməliyyatlarına yaxşı alternativ maliyyə mənbəyi kimi baxılır. Müəssisələr fəaliyyətlərinin davamlılığını həyata keçirmək üçün istifadə etmələri lazım olan aktivləri almaq əvəzinə bəzi səbəblərdən aktivləri icarəyə götürürlər. Müəssisələri lizinq alternativlərinə vadar edən əsas səbəblər aşağıdakılardır:

- Biznesin miqyası: Kiçik müəssisələrin kapital çatışmazlığı səbəbindən alternativ maliyyə mənbələrinə çıxışda üzləşdikləri çətinliklər onları iri müəssisələrə nisbətən daha tez-tez lizinq almağa aparır.

- Fəaliyyət göstərən sektoru: Xidmət sektorundakı müəssisələrin, xüsusilə hava nəqliyyatı və mağaza şəbəkəsi olan pərakəndə satış şirkətlərinin kapital tutumlu müəssisələrə nisbətən daha çox lizinq müqavilələri bağladığı görünür.

- Aktivlərin təbiəti: Müəssisələr xüsusi aktivlərdən daha çox iş maşınları, planşetlər, surət çı-

xaran maşınlar kimi ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulan maddi aktivləri icarəyə götürməyə üstünlük verirlər.

- Maliyyə rıçaqları: Yüksək maliyyə leverageli müəssisələrin əlavə borclanma qabiliyyəti aşağı olduğundan, bilavasitə pul vəsaitləri tapmaq əvəzinə digər alternativ maliyyə mənbələri arasında olan lizinq metoduna müraciət etdikləri görünür.

- Vergilər: Vergi nöqtəyi-nəzərindən bir aktivin birbaşa alınması və lizinq yolu ilə əldə edilməsinin fərqli nəticələr verdiyi görünür. Ehtiyac duyulan aktivlərin əldə edilməsində sözügedən aktiv üzrə dövr xərclərində yalnız amortizasiya xərcləri qeyd edilir, icarə alternativindən istifadə edilərkən, həm amortizasiya xərcləri, həm də faiz xərcləri dövr xərclərində qeyd edilə bilər. Kirayə qərarının verilməsində ölkələrin vergi qanunvericiliyinin təmin etdiyi üstünlüklər də təsirli olur.

- Mülkiyyət: İdarəetmə qərarları baxımından mülkiyyətə sahib olmaq meylli aşağı olan müasir müəssisələrdə, xarici borc və icarədən istifadə tendensiyası ənənəvi müəssisələrə nisbətən daha çox müşahidə olunur.

Müəssisə yuxarıda qeyd olunan məsələlərlə yanaşı, maliyyə menecmentinin əlində olan kapitaldan aktivə investisiya qoymaq əvəzinə, müəyyən müddət ərzində maliyyələşdirmə və ödəniş imkanlarını təmin edən lizinq alternativinə meyllidir. İcarəyə üstünlük verilməsi ilə ödənişləri hissə-hissə etməklə satınalma risklərindən və əməliyyat yüklərindən qorunmaq məqsədi daşıyır. Aktivlərin icarəsi biznesə təkcə maliyyə və əməliyyat imkanları təqdim etməyəcək, həm də köhnəlmə, texniki xidmət-təmir xərcləri və aktivlərin gələcək köhnəlməsi risklərindən qaçılacaqdır. Məsələn, son zamanlar çox tez-tez qarşılaşdığımız donanma icarəsi bu səbəblərə görə üstünlük təşkil edir [1].

İcarəyə verilməli olan aktivdən (əsas aktivdən) istifadə hüququ, qiymət müqabilində müəyyən müddətə köçürən müqavilə və ya müqavilənin bir hissəsi kimi ifadə edilir. Lizinq aktı ümumiyyətlə “əməliyyat icarəsi” və “maliyyə icarəsi” kimi iki başlıq altında aparılır. Maliyyə lizinqi, icarəyə götürülmüş aktivin risklərinin və mükafatlarının böyük hissəsinin icarəyə verənə ötürüldüyü bir hərəkətdir. Digər tərəfdən, əməliyyat icarəsi icarəyə götürülmüş aktivin risklərinin və gəlirlərinin əhəmiyyətli hissəsinin icarəyə verəndə qaldığı icarə növüdür [2].

Bir sözlə, maliyyə lizinqi aktivini icarəyə götürmək istəyən aktivin istehsalçısı ilə əlaqə saxlayıb razılığa gəlmək, həmçinin maliyyə lizinq şirkətinə müraciət edərək kredit tələbi ilə maliyyələşdirmə tələbi maliyyə lizinq şirkəti tərəfindən qiymətləndirilir. Təsdiq edildikdə şərtlər müəyyən edilir, istehsalçı şirkət maliyyə lizinqi şirkətinin təklif etdiyi şərtləri qəbul edir, maliyyə lizinq müqaviləsi imzalanır və ödəniş mərhələsinə çatdıqda maliyyə lizinq şirkəti ödəniş üçün işə başlayır. Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında lizinq əməliyyatları İAS 17-də müzakirə olunur. İAS 17-yə əsasən, lizinq əməliyyatının maliyyə icarəsi və ya əməliyyat icarəsi olması əsas götürülür. Bu standartda İcarəyə götürən və icarəyə verən üçün uçot prosedurları və prinsipləri müəyyən edilmişdir. Müvafiq olaraq, maliyyə icarəsində müəssisənin maliyyə hesabatlarına icarəyə verilməli olan öhdəliklər və aktivlər daxil edildiyi halda, əməliyyat icarəsində (əməliyyat icarəsində) icarəyə götürülən öhdəliklər və aktivlər maliyyə hesabatlarından çıxarılır. Müəssisələrin əməliyyat icarəsi üzrə gələcək borcları maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin məlumatı üçün balans qeydlərində təqdim olunur.

Bu vəziyyətə görə İAS 17-nin tənqidlərə səbəb olan tərəfi məlumatlara çata bilməməsi, investorların biznesin ödəməli olduğu bir çox borcu görə bilməməsi və icarəçi üçün çox yüksək gəlir əldə etmə potensialına malik olmasına baxmayaraq əməliyyat fəaliyyətində istifadə edilən icarəyə götürülmüş aktivin maliyyə hesabatlarında əks olunmamasıdır. Investorların istədikləri maliyyə məlumatları müvafiq və real, şəffaf və müqayisə edilə bilən olmalıdır. Bununla əlaqədar olaraq, İFRS 16-da bu narahatlıqları aradan qaldırmaq üçün icarəçilərin uçotunda icarələrin təsnifatına xitam verilməsi məqsəduyğun hesab edilmişdir. İAS 17-də göstərilən narahatlıqları aradan qaldırmaq üçün, sektorun tələblərinə uyğun olaraq hava yolu şirkətləri, zəncir bazarları və xidmət intensiv müəssisələrin tələblərini qarşılamaq üçün 2019-cu ilin yanvar ayından etibarən İFRS 16 qüvvəyə minmişdir [3].

Beləliklə, İFRS 16 standartı ilə icarə müqavilələrindən irəli gələn icarəçilərin balanslarında istifadə hüququ aktivləri kimi, eyni zamanda, onlara müvafiq icarə öhdəliklərini istifadə hüququ modelinə uyğun olaraq öhdəlik kimi uçota almaq imkanı verilir. Beləliklə, lizinq fəaliyyətinin maliyyə və ya əməliyyat icarəsi kimi təsnifləşdirilməsi öhdəliyi aradan qaldırılıb. İFRS 16 lizinq standartının tətbiqi ilə İAS 17 ləğv edildi və nəticədə maliyyələşdirmə və əməliyyat icarəsi arasındakı fərq ləğv edildi. Bütün lizinq fəaliyyətləri əməliyyat balansında aktiv və öhdəliklər kimi uçota alınır. Başqa sözlə, təkcə maliyyə lizinq əməliyyatları deyil, eyni zamanda, əməliyyat icarəsi əməliyyatları maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda əks etdiriləcəkdir. Beləliklə, İFRS 16 ilə icarə əməliyyatlarının uçotunda vahid model əsas götürüləcəkdir. Bu dəyişikliyin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda icarəyə götürən müəssisələrin aktiv və öhdəliklərini, mənfəət və zərər və ya digər məcmu gəlir haqqında hesabatda maliyyələşdirmə xərclərini və əməliyyat xərclərini artırması gözlənilir.

İcarə konsepsiyası

İcarə icarəsi fəaliyyətinə aid olan əmlaka mülkiyyət hüququnu saxlamaqla, İcarə müqaviləsi ilə müəyyən edilmiş qiymət müqabilində, aktivdən istifadə hüququnun icarəçiyə verilməsi və müqavilə üzrə aktivin mülkiyyət hüququnun icarəyə verənə verilməsini və müqavilə üzrə satınalma üstünlüyü yolu ilə müqavilə müddətinin sonunda aktivin mülkiyyət hüququnun icarəyə verənə verilməsini tənzimləyən maliyyələşdirmə növüdür. Lizinq fəaliyyətinin predmeti ola biləcək aktivlər çox müxtəlifdir. İstehsal maşınlarından (dəzgahlar, çap maşınları, kranlar kimi), kompüterlərdən təyyarələrə, kənd təsərrüfatına (məsələn, kombaynlar) və sürət çıxaran maşınlarla qədər avtomobil icarəsi fəaliyyətinə məruz qala bilər. Xüsusilə aktivin iqtisadi ömrünün uzun və “texnoloji dəyişiklik” müddətinin qısa olduğu sektorlarda maliyyə lizinqinin cəlbədiciyi ön plana çıxır.

Əməliyyat icarəsi

Əməliyyat icarəsi, xüsusən də xidmət tələb edən bizneslərdə ən çox yayılmış maliyyə alternativlərindən biridir. Bu lizinq metodunda icarə müqaviləsi müqavilə predmeti olan aktivin iqtisadi müddətindən daha qısa müddətə bağlanır. Beləliklə, müqavilə müddətində ödəniləcək icarə ödənişləri icarəyə götürülmüş aktivin iqtisadi dəyərində uyğun gəlmir. Əməliyyat lizinqinin ən fərqli xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, tələb olunan aktiv qısa müddətə icarəyə verilir, texnologiya baxımından tez köhnəlmiş aktivlərə və ya alışı xərcləri çox yüksək olan avadanlıqlara üstünlük verilir. İngilis dilində “Operational Leasing” kimi ifadə edilən əməliyyat icarəsi icarəyə götürülmüş aktivin təxmin edilən faydalı istifadə müddətinin, yəni iqtisadi ömrünün müəyyən müddətinə icarəyə verilməsi prosesidir.

Əməliyyat icarəsini maliyyə lizinqindən fərqləndirən əsas məqam icarəyə götürülmüş aktivin faydalı istifadə müddəti ərzində əhatə əmsali olmasıdır. Bu üsulla, icarəyə verən tərəfindən edilən icarə ödənişlərinin cəmi, aktivin bütün iqtisadi dəyərində cavab verməyə ehtiyacı üçün sərmayə qoyan sahibkarın qanuni olaraq əmlaka hüququ yoxdur.

Əməliyyat icarəsi metodunda aktivin mülkiyyət hüququ, digər risklər və təmir xərcləri icarəyə verənə məxsusdur. Kirayəçi yalnız icarə haqqını ödəməlidir. Əməliyyat lizinqində anlayış daha çox icarəçinin qorunmasına yönəlmiş bir anlayışdır. Eyni zamanda, maliyyə lizinqindən fərqli olaraq, müqaviləyə xitam verilməsi imkanı icarəyə verən üçün mühüm üstünlük kimi qiymətləndirilir. Əməliyyat icarəsinin bəzi xüsusiyyətləri aşağıda verilmişdir .

- ✓ İcarəyə götürülmüş əmlakın bütün baxımı və təmirindən yaranan xərclər icarəyə verənin üzərinə düşür. Buna görə də icarəyə götürülmüş əmlakın baxımı və təmiri xərcləri icarə haqqına daxildir.
- ✓ İcarəyə götürən müqavilənin müddəalarına uyğun olaraq icarə müqaviləsini birtərəfli qaydada ləğv etmək hüququna malikdir. Müqaviləyə xitam verildiyi halda, icarəçi müqavilə predmeti olan əmlakı icarəyə verənə qaytarmağa borcludur. Ancaq xitam verildiyi təqdirdə, müqavilədə müəyyən edilmiş xitam haqqını icarəyə götürən icarəyə verənə ödəməlidir.
- ✓ İcarəyə verən üçün lizinqin qısamüddətli olması onun iqtisadi həyatı boyu bir neçə icarə etməsinə imkan verir.

- ✓ Əməliyyat icarəsinə daha çox texnoloji cihazlar, nəqliyyat vasitələri və kommunikasiya vasitələri kimi sürətlə inkişaf edən sahələrdə marketing metodu kimi üstünlük verilir.

Maliyyə icarəsi

İngilis dilində “Lizinq” kimi ifadə edilən icarə fəaliyyəti praktikada maliyyə lizinqində istifadə olunur. İlk dəfə həyata keçirilməyə başlayanda ölkələr tərəfindən müxtəlif sözlərlə ifadə edilmişdir. İtaliyada “Lecaziene Finanzlaric”, Portuqaliyada “Lacacos Financeira”, Fransada “Location Firanciere”, İspaniyada “Arrenolamiento Financiero” lizinq üçün istifadə olunan terminlərdir. Lizinq anlayışı ABŞ-da torpaq və bina kirayələrində istifadə olunan bir anlayış olsa da, İngiltərədə uzunmüddətli icarə mənasını verir ki, bu da bu mövzuda konseptual qarışıqlığa səbəb olub.

Müəssisələr həmçinin lizinq yolu ilə qısa, uzun və ortamüddətli fəaliyyətləri üçün lazım olan aktivlərə sahib ola bilərlər. Lizinq metodu müəssisələrin maliyyə ehtiyaclarını ödəmək üçün alternativ vasitədir. Maliyyə lizinqi, müəssisələrin məhdud kapital və ya bank kreditləri ilə ehtiyac duyduqları aktiv investisiyalarını maliyyələşdirmək əvəzinə ödənişləri daha uzun müddətə yayaraq istifadə edə biləcəyi alternativ maliyyələşdirmə texnikası olaraq təyin edilə bilər [4].

Maliyyə lizinqində lizinq obyektinin mülkiyyətindən irəli gələn bütün risklərin və gəlirlərin əhəmiyyətli dərəcədə qarşı tərəfə ötürülməsi vacibdir. Bu tədbirlərdən başqa bütün digər icarələr əməliyyat icarəsi kimi müəyyən edilir. İcarənin maliyyə və ya əməliyyat icarəsi olduğunu müəyyən edərkən, icarənin mahiyyətinə, müqavilənin formasından daha çox icarə formasına baxılır. İcarənin maliyyə icarəsi adlandırılmasına səbəb ola biləcək hallar aşağıdakı başlıqlar altında verilmişdir:

- ✓ Aktivin mülkiyyət hüququ icarə müddətinin sonunda icarəçiyə keçir.
- ✓ İcarə ödənişlərinin cari dəyəri icarə müqaviləsinin əvvəlindən etibarən, heç olmasa, minimum icarəyə götürülmüş aktivin gerçək dəyərinə əhəmiyyətli dərəcədə bərabər olması.
- ✓ İcarəyə götürülmüş aktivdə əsaslı dəyişikliklər edilmədikdə, yalnız kirayəçinin istifadə edə biləcəyi xüsusi bir quruluşa sahib olması.

Maliyyə lizinq əməliyyatlarında müqavilənin üç tərəfi var. Birincisi, maliyyə icarəsinə verilən aktiv tələb edən icarəçi (icarə alan) tərəf, ikincisi, İcarəyə verən, yəni aktivin alışı həyata keçirən və aktiv icarəçiyə icarəyə verən lizinq şirkətidir. Üçüncü tərəf müqavilə aktivini (təchizatçı) istehsal edən və ya satan müəssisədir. Maliyyə lizinqi müqavilələri həm aktiv üzrə vasitəçi kimi çıxış edən satıcı-istehsalçı tərəfdən istifadə etməklə, həm də lizinq alan tərəfin sahib olduğu aktiv bilavasitə lizinq alana icarəyə verməklə bağlana bilər. Bu kontekstdə lizinq müqavilələrində tərəflərin sayı vəziyyətdən asılı olaraq iki və ya üç ola bilər.

Nümunə: 1 yanvar 2021-ci ildə ABC müəssisəsi gözlənilən iqtisadi ömrü 10 il və qalıq dəyəri sıfır olan maşını icarəyə götürmək üçün X müəssisəsi ilə 5 illik ləğv olunmayan icarə müqaviləsi bağladı. 1 yanvar 2021-ci il tarixinə maşının gerçək dəyəri (nağd dəyəri) 100.000 manatdır.

Müqaviləyə əsasən, icarə müddətinin ilk dörd ilinin sonunda (31 dekabr) ABC müəssisəsi icarəyə verən X təşkilatına 23.000 manat ödəyəcək. Beşinci ilin sonunda 23.539 manatlıq son icarə ödənişi ödənilməklə icarəyə götürülmüş əmlakın mülkiyyət hüququ icarəçiyə keçəcək. İcarə üzrə gizli faiz dərəcəsi illik 5% təşkil edir ki, bu da icarəçinin əlavə borclanma dərəcəsinə yaxındır.

Cədvəl 1.

İllik hesabat

İl	Endirim	Ödəmələr	Ödəmənin illik dəyəri
2021	1,050	23.000	21.905
2022	1,103	23.000	20.862
2023	1,158	23.000	19.868
2024	1,216	23.000	18.922
2025	1,276	23.539	18.443
Toplam			100.000

Müqavilə maliyyə icarəsidir. Kirayə prosesinin başlanğıcında, icarə prosesi, mülkiyyətin demək olar ki, bütün risk və gəlirlərini biznesdən icarəçiyə ötürür. Beləliklə, icarə əməliyyatı və maliyyə icarəsi üzrə debitor borcları uçota alınır, icarəyə götürülmüş aktivin ədalətli dəyəri ilə və ya minimum icarə ödənişlərinin diskontlaşdırılmış dəyəri ilə ölçülür.

İFRS 16 standartı

Bu Standart icarələrin tanınması, ölçülməsi, təqdim edilməsi və açıqlanması üçün prinsipləri müəyyən edir. Standartın məqsədi icarəçilərin və icarəyə verənlərin bu əməliyyatları real şəkildə göstərməklə müvafiq məlumatları təqdim etmələrini təmin etməkdir. Bu məlumat maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri üçün icarələrin müəssisənin maliyyə vəziyyətinə, maliyyə nəticələrinə və pul vəsaitlərinin hərəkətinə təsirini qiymətləndirmək üçün vacibdir.

İcarəyə verən, icarənin həqiqətən başladığı tarixdə, maliyyə icarəsi üzrə saxlanılan aktivləri maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatə götürür və onları xalis icarə investisiyasına bərabər debitor borc kimi təqdim edir.

İFRS 16 icarə standartının aktivlərdə, öhdəliklərdə və kapitalda dəyişikliklərə səbəb olacağı gözlənilir. Əməliyyat lizinqini həyata keçirən müəssisələrin balansdankənar hesabatda təqdim etdikləri dəyərləri balansə daxil etmələri, ümumi aktiv və öhdəliklərini artırmaları və öz kapitallarına azaldıcı təsir göstərmələri gözlənilir. Kapitalda azalma gözləntilərinə bərabər olan, aktivin amortizasiya xərclərinin icarə müddəti ərzində dəyişmədiyi (normal amortizasiya metodu), lakin icarə ödənişlərinin faiz elementinin icarə dövrünün əvvəlində bərabər olduğu aktiv və öhdəliklər bərabərliyin pozulmasına gətirib çıxaracaq və bu, aktivlərin öhdəliklərdən daha sürətli azalmasına səbəb olacaq.

İFRS 16 icarələrin tanınması, ölçülməsi, təqdim edilməsi və açıqlanması prinsiplərini müəyyən edir. Standartın məqsədi icarəçilərin və icarəyə verənlərin bu əməliyyatları real şəkildə göstərməklə müvafiq məlumatları təqdim etmələrini təmin etməkdir. Bu baxımdan, lizinq əməliyyatları ilə bağlı maliyyə hesabatlarına daxil ediləcək məlumatlar istifadəçiləri üçün şirkətin maliyyə strukturu, əsas fəaliyyət göstəriciləri və pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında lazımi qiymətləndirmələrin aparılması üçün infrastruktur təmin edəcəyi vurğulanır. Ona görə də demək olar ki, bu yeni standart ehtiyaca cavab verən perspektiv, şəffaf, tam və başa düşülən, gerçəyə uyğun təqdimat və əhəmiyyətlik prinsipi ilə hazırlanmışdır.

Əhatə dairəsi

Müəssisələr İFRS 16-nı bütün icarələrə, o cümlədən subicarədə istifadə hüququ olan aktivlərin icarəsinə tətbiq edirlər. Standart, kirayəçinin nöqtəyi-nəzərindən əsas aktivin aşağı dəyərə malik olduğu qısamüddətli icarələr üçün istisna edilmişdir. İcarəyə götürən əsas aktivin aşağı dəyərə malik olduğu qısamüddətli icarələr üçün İFRS 16-nın 6 və 8-ci maddələrinin tələblərini tətbiq etməyi seçə bilər. Belə olan halda, bu icarələrlə bağlı icarə ödənişləri, icarə müddəti ərzində düz xətt əsasında və ya digər sistemə əsasda xərc kimi tanınır.

İcarənin müəyyən edilməsi

İFRS 16-ya əsasən, icarə müqaviləsinin başlanğıcında müqavilənin icarə və ya icarəni ehtiva edən müqavilə olduğunu müəyyən etmək lazımdır.

Müqavilə müəyyən edilmiş aktivin istifadəsinə nəzarət hüququnu müəyyən müddətə ötürürsə, müqavilə icarədir və ya icarəyə daxildir. Nəzarətin qarşı tərəfə keçdiyini müəyyən etmək üçün müəyyən edilmiş vaxt intervalında müştərinin hansı hüquqlara malik olması qiymətləndirilərək qərar qəbul edilir.

Nəticə

İcarə fəaliyyətləri ilə bağlı 1 yanvar 2019-cu ilə qədər icarə əməliyyatları üzrə İAS 17 qüvvəyə minir. İAS-ın mühasibat uçotu prosedurları və prinsiplərində İcarə əməliyyatları maliyyə və əməliyyat icarəsi kimi iki başlıq altında aparılır. İAS 17-yə uyğun olaraq, maliyyə lizinq əməliyyatları aktiv və öhdəliklərin maliyyə hesabatlarına daxil edilməsini, əməliyyat icarəsində isə aktiv və öhdəliklərin maliyyə hesabatlarından çıxarılmasını və qeydlərdə açıqlanmasını tələb edir. Əməliyyat lizinqlərində aktiv və öhdəliklərin maliyyə hesabatlarından xaric edilməsi müəssisələrin real

öhdəliklərini düzgün təhlil edə bilməməsinə gətirib çıxarır. Buna görə də, aktivlərdən əldə edilən faydalar mənfəət/zərər hesabatında amortizasiya ilə göstərilə bilməz. Alternativ maliyyələşdirmə üsulu olan lizinqdən yaranan maliyyələşdirmə xərcləri mənfəət və zərər hesabatında əks etdirilə bilməmiş, lizinq xərcləri isə müvafiq dövrlərdə yalnız əməliyyat xərclərində əks etdirilmişdir. 1 yanvar 2019-cu il tarixindən qüvvəyə minən İFRS 16 bütün bu problemləri aradan qaldırmışdır.

IFRS 16-nin tətbiqi ilə daha tez-tez əməliyyat icarəsi olan sənayelər təbii olaraq daha böyük nəticələrlə üzləşəcəklər. İcarənin, xüsusən də audit şirkətlərinin təsirləri ilə bağlı apardıqları araşdırmalarda, əməliyyat icarələrinin kapitallaşmasının təsirlərinə maliyyə əmsallarının böyük bir hissəsinin əhəmiyyətli dərəcədə təsir etdiyi müşahidə edilmişdir. Bununla belə, digər akademik araşdırmalarda, balansdankənar aktiv və öhdəliklərin artıq analitiklər tərəfindən korrektə edilmiş səhm qiymətləri və faiz dərəcələrinə daxil edildiyi müəyyən edilmişdir. Bu vəziyyətin əməliyyat icarəsi ilə bağlı aktiv və öhdəliklərin kapitallaşdırılması ilə bağlı narahatlıqları aradan qaldırdığı müşahidə edilir. Akademik araşdırmalarda, İFRS 16-dan əvvəl və sonra hesablanmış maliyyə əmsalları ilə bağlı sektorlar üzrə qiymətləndirmə aparıldıqda, nəqliyyat, saxlama və rabitə sektoru istisna olmaqla, bütün sektorlarda əhəmiyyətli dərəcədə fərq olan ümumi nisbətin aktiv olduğu görülür və dövriyyə nisbəti və sözügedən nisbət bütün sektorlarda azalır. Statistik cəhətdən əhəmiyyətli fərqləri olan digər əmsallar pərakəndə ticarət və istehsal sektorları üçün likvidlik əmsallarıdır. Ümumiyyətlə, İFRS 16-nin tətbiqinin maliyyə əmsallarına təsiri pərakəndə ticarət sektorunda daha çox özünü göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Karataş, M. (2019). İFRS 16 Kiralamalar: Yenilənən Kiralama Muhasebesi, Açıqlama və Örneklərlə İşletmelere Olası Etkileri. İstanbul, İSMMMO Yayınları; 177 ISBN: 978-975-555-252- 1.
2. Döğüş, Y. & Üçoğlu, D. (2021). UFRS 16 Kiralamalar Standardının İlk Uygulamasının BIST’te İşlem Gören Şirketler Üzerindeki Finansal Etkileri. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi. 14 (2), 511-539.
3. Drake, M. Ve Bertin, B. (2004). Leasing Information Technology. MGMA Connexion, Washington.
4. Ercan, D. (2019). Yeni Kiralama Standardı Tfrs 16'nın Finansal Tablolara Etkisi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
5. Eren, T. & Büyükipekçi, S. (2020). Finansal Kiralama İşlemlerinin “İFRS 16 KİRALAMAR” Standardına ve VUK’a Göre Muhasebeleştirilmesi. Konya: Eğitim yayınevi.
6. Ergül, N. & Dumanoğlu, S. (2003). Finansal Kiralama. İstanbul: Der Yayınevi.
7. Gökbulut, R.İ. (2017). Türkiye’de Leasing (Finansal Kiralama) Sektörünün Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.
8. Gökğöz, A. (2019). İFRS 16 Kiralamalar Standardı Çerçevesinde Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 5(1), 318-332.
9. Kaval, H. (2018). IFRS 16: Kiralamalar Standardının getirdikleri, İlk Uygulama ve Dönem Sonu Dönüştürme Çalışmaları. Mali Çözüm Dergisi.

Орхан Шафа оглы Шадманлы
д.ф.э., Азербайджанский Государственный
Экономический Университет, “Докторский центр”,
Эл. Адрес: orxann.93@bk.ru

Арендные сделки и инновации МСФО (IFRS) 16

Резюме

Цель исследования – Темой нашего исследования является стандарт МСФО (IFRS) 16, который в корне меняет порядок учета аренды для арендаторов и приводит примеры учета деталей этого стандарта и нововведений, которые он вносит.

Методология исследования – Использовались системный и комплексный подход к исследуемой проблеме, а также методы, связанные со сравнительным анализом, обобщением и оценкой стандартов аренды МСФО (e-IFRS) 16 и МСБУ (IAS)17.

Значимость исследования для применения – Из-за различий в применении стандартов аренды МСБУ (IAS) 17 и МСФО (IFRS) 16 использование МСФО (IFRS) 16 является более подходящим.

Выводы исследования - Отрасли с более частой операционной арендой, естественно, столкнутся с более серьезными последствиями с введением МСФО (IFRS) 16. В своих исследованиях влияния аренды, особенно аудиторских фирм, было замечено, что на последствия капитализации операционной аренды значительное влияние оказывает большая часть финансовых коэффициентов.

Оригинальность и научная новизна исследования – До вступления в силу МСФО (IFRS) 16, операции по аренде были забалансовыми. В соответствии с этим стандартом лизинговые операции включаются в баланс, поэтому расходы по аренде не включаются в отчет о прибылях и убытках и отчет о движении денежных средств и отражаются как проценты и амортизация.

Ключевые слова: *Лизинг, Стандарты Бухгалтерского Учета, МСФО 16.*

Orkhan Shafa Shadmanli

PhD in Economics, Azerbaijan State Economic University,

“Doctoral Center”,

E-mail: orxann.93@bk.ru

Rental transactions and innovations of IFRS 16

Summary

The aim of the study - The subject of our research is that the IFRS 16 Leases standard fundamentally changes lease accounting for lessees and provides details of this standard and examples of accounting for the innovations it brings.

The research methodology - A systematic and complex approach to the investigated problem, as well as methods related to comparative analysis, generalization and evaluation of e-IFRS 16 and IAS 17 lease standards were used.

The significance of the study - Due to the difference between the application of IAS 17 and IFRS 16 lease standards, the use of IFRS 16 is more appropriate.

The result of the study - Industries with more frequent operating leases will naturally face greater consequences with the introduction of IFRS 16. In their research on the effects of leases, especially audit firms, it has been observed that the effects of capitalization of operating leases are significantly influenced by a large proportion of Financial Ratios.

Originality and scientific novelty of research - Before IFRS 16 came into effect, lease transactions were off-balance sheet. With this standard, leasing transactions are included in the balance sheet, so lease expenses are not included in the Income Statement and Cash Flow Statement, and are reported as interest and depreciation.

Key words: *Leasing, Accounting Standards, IFRS 16.*